

УДК 338.124.4:336.27(477)

Баула О.В.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Луцького національного технічного університету

Маленко М.В.

студентка ФММ

Національний технічний університет України «КПІ», м. Київ

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ ТА МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ НИМ

***Анотація.** В статті розглянуто цілі державних запозичень, ефективність їх використання та класифікація, стан державного боргу в Україні в динаміці за 15 років. Систематизовано статистичні дані щодо державного боргу та кількості необхідних інвестицій для розвитку інфраструктури країни, що забезпечить зростання ВВП та робочих місць. Наведено причини погіршення економічної ситуації в Україні та її порівняння з кризовими явищами інших країн світу на основі даних світових страхових компаній. Розглянуто прогноз МВФ щодо зміни боргової ситуації в Україні. Проаналізовано альтернативні варіанти вкладень державних позик та розглянуто план їх повернення. Проведено порівняння між встановленим параметром межі боргу та реальним показником. Описані негативні наслідки великого державного боргу, які вже наявні в нашій країні і ті, які ще можуть виникнути. Наведено приклади успішного застосування методів зменшення боргу. У статті досліджено існуючу співпрацю з Європейським Союзом та наведені заходи, які можуть значно її розширити.*

Ключові слова: державний борг, валовий внутрішній продукт, інвестиції, зовнішній борг, політичні реформи, управління державним боргом.

Baula O.V.

Malenko M.V.

THE PUBLIC DEBT OF UKRAINE AND MECHANISMS OF ITS MANAGEMENT

Annotation. In the paper the goals of Ukrainian state borrowing, its classification, efficiency of its use, the public debt dynamics for the last 15 years were analyzed. Statistics data on the public debt of Ukraine and the amount of investment needed for the infrastructure development to promote GDP and employment growth was systematized. The analysis of the reasons for the low economy in Ukraine in comparison with economic crises in other countries, based on global insurance companies' data was performed. The IMF forecast on the public debt of Ukraine was reviewed. The alternative options of state loan funds use and their recovery program were researched. The debt limit and the actual amount of it was compared. The negative effects of high and increasing public debt, which had already taken place in our country, were analyzed. The successful examples of debt decreasing were presented. The current state of cooperation between Ukraine and European Union and potential measures to expand it were shown in the paper.

Key words: public debt, gross domestic product, investment, external debt, political reforms, public debt management.

Баула А.В.

Маленко М.В.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ УКРАИНЫ И МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИМ

Аннотация. В статье рассмотрены цели государственных заимствований, эффективность их использования и классификация, состояние государственного долга в Украине в динамике за 15 лет. Систематизированы статистические данные по государственному долгу и количества необходимых инвестиций для развития инфраструктуры страны, что обеспечит рост ВВП и рабочих мест. Приведены причины ухудшения экономической ситуации в Украине и ее сравнение с кризисными явлениями других стран мира на основе данных мировых страховых

компаний. Рассмотрен прогноз МВФ по изменению долговой ситуации в Украине. Проанализированы альтернативные варианты вложений государственных займов и рассмотрен план их возврата. Проведено сравнение между установленным параметром предела долга и реальным показателем. Описанные негативные последствия большого государственного долга, уже имеющиеся в нашей стране и те, которые еще могут возникнуть. Приведены примеры успешного применения методов уменьшения долга. В статье исследовано существующее сотрудничество с Европейским Союзом и приведены меры, которые могут значительно его расширить.

Ключевые слова: государственный долг, валовой внутренний продукт, инвестиции, внешний долг, политические реформы, управления государственным долгом.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку економіки України проблематика державного боргу набула особливої актуальності, адже станом на 2015 рік обсяг державного боргу України досяг 95,1% від ВВП. Наша держава потребує удосконалення політики зовнішніх та внутрішніх запозичень з ухилом на зниження суми заборгованості та використання альтернативних шляхів мінімізації бюджетного дефіциту.

Аналізостанніх досліджень і публікацій. Аналізу державного боргу на сучасному етапі присвячували дослідження С.І.Логвіновська, М.О. Брюховецька, О.І. Барановський, О.Д. Василик, А.І. Даниленко, К.В. Павлюк та О.В.Кукурудза.

Формування цілей статті.Цілями дослідження є аналіз структури державного боргу України та пошук шляхів його мінімізації з урахуванням європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження.Згідно Бюджетного кодексу України, державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення[1].

Законодавством України деталізовано цілі, на які можна робити запозичення. Борг країни формують:

- запозичення, які здійснює держава з метою покриття бюджетного дефіциту як на державному так і на регіональному рівнях;
- запозичення цільового фінансування різноманітних програм;
- позики, спрямовані на поповнення валютних резервів, тобто на збереження стабільності національної валюти;
- позики, спрямовані на вкладення інвестицій в важливі державні проекти.

У табл.1 наведено види державного боргу за різними класифікаційними ознаками.

Таблиця 1

Класифікація державного боргу

Державний борг		
За типом кредитора	За строком погашення	За видом запозичень
Зовнішній борг – сукупність боргових зобов'язань держави, пов'язані із запозиченням держави на зовнішньому ринку. Внутрішній борг – борг Уряду України	Короткострокові (менше 1 року) Середньострокові (від 1 до 5 років) Довгострокові (більше 5 років)	В національній валюті В іноземній валюті

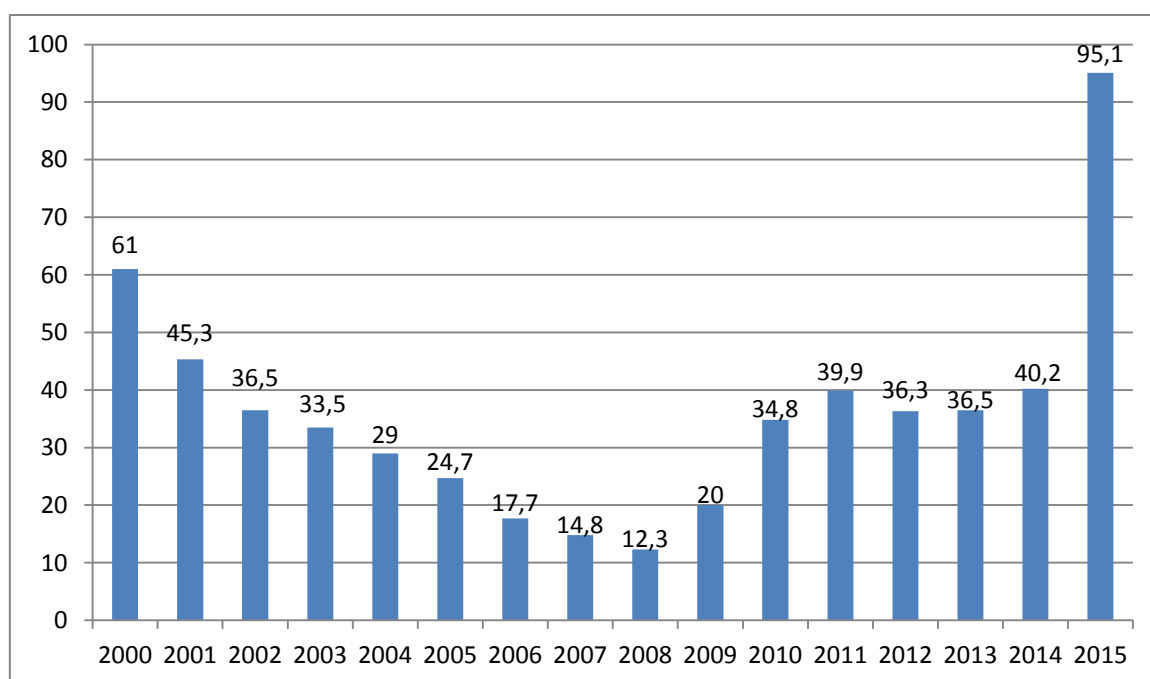
Джерело: систематизовано автором на основі[1].

Управління державним боргом здійснюється Міністерством фінансів України в межах повноважень, визначених законодавством України. Право на здійснення державних запозичень в межах, визначених законом про Державний бюджет України, належить державі в особі Міністра фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України [1].

Неефективне використання позик може спричинити збільшення суми державного боргу України. Існує певна межа величини державного боргу, якщо країна її досягає, то це є сигналом небезпеки для державної фінансової системи.

Україна, як і ряд інших країн встановила параметр межі боргу, який зафіксований в «Бюджетному кодексі України». Він не повинен перевищувати 60% ВВП.

Однак, у зв'язку з кризовою ситуацією в Україні, невдалою економічною політикою, відсутністю реформ державний борг перетнув встановлений «Бюджетним кодексом України» параметр. Державний борг України станом на I квартал 2015 року становив 95,1% ВВП. За прогнозами МВФ, ситуація в кінці 2016 року покращиться і борг складатиме 92,1% ВВП. Більш серйозні зміни, на думку експертів, будуть досягнуті в 2019 та 2020 рр., коли борг скоротиться до 70,8% ВВП.

Рис.1. Державний борг України на початок відповідного періоду (у % до ВВП)

Джерело: систематизовано автором на основі[2].

Україна має дуже високий обсяг запозичень, що знижує темпи економічного зростання та фінансову стабільність, а як наслідок, може спричинити банкрутство та дефолт. Україна перебуває у переліку держав з найвищим ризиком дефолту. Венесуела, Греція та Україна очолили рейтинг країн, чий національний борг аналітики Bank of America Merrill Lynch визнали найбільш ризикованими.

Існує система страхування за державними боргами на випадок, якщо держава не сплатить гроші, які заборгувала – суверенні кредитно-дефолтні свопи. Найдорожчим це страхування є для тих країн, у яких найбільший ризик дефолту[3].

Аналітики Bank of America Merrill Lynch за підсумками 2014р. визнали, що державний борг Венесуели найризикованіший — його страхування вдвічі дорожче, ніж грецького або українського. За ними слідують Пакистан і Єгипет. Шосте місце займає Кіпр, Росія опинилася на сьомому місці, восьмому — Бразилія, дев'ятому — Казахстан, замикає десятку Туреччина (таблиця 2). До найбільш стабільних і кредитоспроможних країн увійшли: Німеччина, Швейцарія, Швеція, США, Великобританія, Франція, Нова Зеландія, Австралія, Японія і Південна Корея[3].

Таблиця 2

Країни з найвищим ризиком дефолту

1	Венесуела
2	Греція
3	Україна
4	Пакистан
5	Єгипет
6	Кіпр
7	Росія
8	Бразилія
9	Казахстан
10	Туреччина

Джерело: систематизовано автором на основі[3].

Україна опинилася на третьому місці в рейтингу економічно нестабільних країн через складну політичну ситуацію, збройний конфлікт на сході країни, збільшення витрат бюджету на потреби оборони, корупцію в ешелонах влади та помилкову політику Національного банку України.

На відміну від розвинених країн світу, в яких основна маса запозичень спрямовується на державні інвестиції, такі як розвиток інфраструктури та перспективних галузей економіки, реалізацію масштабних проектів національного значення, в Україні позики використовуються лише для покриття поточних витрат державного бюджету. Тобто причиною зростання суми запозичень в нашій країні є неефективна пасивна політика уряду, яка спрямована лише на фінансування поточних видатків. На нашу думку, уряду варто орієнтуватися на досвід виходу із кризових ситуацій європейських країн, а тому вкладати інвестиції в розвиток виробництва. Проблема в тому, що іноземні компанії не знаходять якісних проектів для підтримки в силу політичної, економічної, фінансової нестабільності, а міжнародні фінансові організації не готові надати Україні кошти через відсутність реформ в економічній та політичній сфері країни.

За даними Державної служби статистики України, у I кварталі 2015 року Україна отримала 345,5 млн. дол. США прямих інвестицій, а вибуло – 223млн. дол. США [4]. Така кількість інвестицій є недостатньою для модернізації економіки та розвитку інфраструктури України. Експерти підрахували, що для того, щоб підвищити рівень життя та наблизитись до рівня економічного розвитку країн Балтії, необхідно підвищити ВВП вдвічі до 2025 року. Отримані кошти необхідно направити на розвиток технологій виробництва – 617 млрд. дол. США, що складатиме 24% від ВВП за даними Інституту соціально-економічних досліджень.

Для зменшення державного боргу Україні необхідно збільшити обсяг ВВП. Оскільки наша країна орієнтується на європейський ринок, тому для експорту товарів в Європу необхідно вжити заходів для стандартизації якості продукції, які Україна ще не виконала, що не дає можливості розширити експорт. У зв'язку із збройним конфліктом на сході країни держава втратила великі промислові підприємства, тому збільшився відсоток експорту товарів сільського господарства.

Останніми роками (2013-2016) Україна перебуває у стані перманентних кризових ситуацій, тому уряд має розробити стратегію подолання негативних наслідків кризових явищ. І один з пунктів – зменшити залежність від капіталу інших країн, а отже, зменшити суму державного зовнішнього боргу. Тому необхідно:

1. Впровадити реформи в політичній сфері, що підвищить інвестиційну привабливість України. За рахунок інвестицій в промисловість країна збільшить обсяг ВВП та чистий експорт. Відповідно і потреба у зовнішніх позиках зменшиться.

2. Удосконалити систему органів з організації управління зовнішнім державним боргом України, чітко розмежувати їх повноваження щодо управління зовнішньоборговими зобов'язаннями держави та чітко визначити відповідальність [5].

3. Сприяти розвитку ринку державних боргових цінних паперів, зокрема зовнішнього ринку державних боргових цінних паперів[5].

4. Чітко визначити та закріпити у законодавстві боргову стратегію України, в якій мають міститися напрями використання залучених коштів та граничний розмір боргу. Згідно опублікованій Програмі управління державним боргом на 2016 рік держава має сплатити 186,9 млрд. грн. внутрішнього боргу та 47,5 млрд. грн. зовнішнього боргу. Граничний рівень державного боргу становить 1,5 трлн. грн. за даними НБУ[6].

В світі існує багато методів управління державним боргом, які сформувалися за рахунок співпраці з різними країнами. Нижче розглянуто методи скорочення державного боргу, що використовуються іншими країнами.

Одним із способів управління державним боргом є реструктуризація боргових зобов'язань, що направлена на мінімізацію втрат кредиторів та забезпечення виконання зобов'язань позичальником за рахунок зменшення тягаря боргу[7]. Молдова – країна, яка широко використовує метод реструктуризації, завдяки якому у 2006 році зменшила суму зовнішнього боргу

перед Росією та США. Даний метод використовується і в Аргентині для зменшення боргу перед пенсійними фондами.

Слід звернути увагу на метод сек'юритизації, який був застосований в Болгарії. Його сутність полягає в трансформуванні боргових зобов'язань банку у ліквідні інструменти ринку капіталів шляхом випуску боргових цінних паперів. Запозичені гроші необхідно вкладати в інфраструктуру, яка забезпечить збільшення обсягу ВВП та створить нові робочі місця, що дозволить зменшити рівень безробіття.

Одним із можливих варіантів управління державним боргом є випуск облігацій внутрішньої державної позики. Такий метод застосовували Великобританія та США: Великобританія випускала облігації короткострокового призначення для великих підприємств; США випускали федеральні та муніципальні облігації.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що Україна здійснює запозичення в основному з метою покриття дефіциту бюджету та збереження стабільності національної валюти, яка все одно продовжує знижуватися по відношенню до вартості інших валют, але, на жаль, не спрямовує запозичені кошти в інвестиційні проекти.

Неефективне використання позик спричиняє збільшення суми державного боргу країни. Так, станом на I квартал 2015 року державний борг становив 95,1% ВВП, що значно перевищило межу 60%, яка зафіксована у Бюджетному кодексі України. Така ситуація спричинена, в основному, збройним конфліктом на сході країни, відповідно збільшенням витрат на потреби оборони, корупцією у владних ешелонах та відсутністю реформ у політичній сфері.

На нашу думку, для зменшення державного боргу необхідно збільшити обсяг ВВП. Проте велика кількість промислових підприємств України припинила свою діяльність у зв'язку із складною політичною ситуацією. Тому на даному етапі необхідно сконцентруватися на можливостях аграрного сектору. Необхідно вжити заходів для стандартизації якості продукції, які Україна ще не виконала, що дасть змогу розширити експорт.

Отже, для вирішення перелічених в статті проблем державі необхідно:

1. Продовжувати політичні реформи з метою формування повноцінного «політичного центру» в країні, який би був, насамперед, зацікавлений у впровадженні реформ.

2. Чітко визначити та закріпити у законодавстві боргову стратегію України.

3. Збільшити інвестиційну привабливість вітчизняної економіки для міжнародних інвестиційних фондів.

Література

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Державний борг. [Електронний ресурс]/ Назва з титульного екрану — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavnij-borg>
2. Офіційний сайт Національного банку України. Зовнішній борг України. [Електронний ресурс]/ Назва з титульного екрану — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71174>
3. Офіційний сайт 24 каналу. Українські борги визнали одними з найризикованішими. [Електронний ресурс]/ Назва з титульного екрану — Режим доступу: http://24tv.ua/ukrayinski_borgi_viznali_odnimi_z_nayrizikovanishih_in_fografika_n602504
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність. [Електронний ресурс]/ Назва з титульного екрану — Режим доступу: <http://ukrstat.org/uk>.
5. Брюховецька М. О. Державний борг України та шляхи його зменшення / М.О. Брюховецька // Практик-продаж. – Харків: Харківський торговельно-економічний інститут. – 2014. – № 5. – С.7 – 10.
6. Зовнішній борг України на кінець кварталу I 2015 року. [Електронний ресурс]/ Назва з титульного екрану — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

7. Пріндин Х. Управління державним боргом: зарубіжний досвід та українські реалії [Електронний ресурс]/ Назва з титульного екрану — Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2012/upravlinnya-derzhavnym-borhom-zarubizhnyj-dosvid-ta-ukrajinski-realiji/>

References

1. Ofitsiyni sait ministerstva finansiv Ukrainy. Derzhavnyi borh. [Elektronnyi resurs] / Nazva z tytulnoho ekranu — Rezhym dostupu: <http://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavnij-borg>.
2. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Zovnishnii borh Ukrainy. [Elektronnyi resurs] / Nazva z tytulnoho ekranu — Rezhym dostupu: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71174>.
3. Ofitsiyni sait 24 kanalu. Ukrainski borhy vyznaly odnymy z nairyzykovanishymy. [Elektronnyi resurs] / Nazva z tytulnoho ekranu — Rezhym dostupu:http://24tv.ua/ukrayinski_borgi_viznali_odnimi_z_nayrizikovanishih_infografika_n602504.
4. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny. Zovnishn'o ekonomichna diyal'nist'. [Elektronnyiresurs] / Nazva z tytulnoho ekranu — Rezhym dostupu:<http://ukrstat.org/uk>.
5. Briukhovetska M. O. Derzhavnyi borh Ukrainy ta shliakhy yoho zmeshennia / M. O. Briukhovetska // *Praktyk-prodazh*. – Kharkiv: Kharkivskiy torhovelno-ekonomichnyi instytut. – 2014. – № 5. – S.7 – 10.
6. Zovnishnii borh Ukrainyna kinets kvartalu I 2015 roku. [Elektronnyiresurs] / Nazva z tytulnoho ekranu — Rezhymdostupu: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Prindyn Kh. Upravlinnia derzhavnym borhom: zarubizhnyi dosvid ta ukrainski realii [Elektronnyi resurs] / Nazva z tytulnoho ekranu — Rezhym dostupu: <http://naub.oa.edu.ua/2012/upravlinnya-derzhavnym-borhom-zarubizhnyj-dosvid-ta-ukrajinski-realiji/>.